پەیوەندییەکانی منالّ لەرووی تیۆرییەوە

فایەق سەعید

منالّی کۆرپە تا دیّ دەبیّتە جیّگای بایەخی زیاتر چونکە تادیّت زاناکان دەرک بەوە دەکەن کەمنالّ بەشیّوەیەکی گشتی زۆر لەوە زیاتر دەزانیّت کەگەورەکان هەستی پیّدەکەن. ئەو زانیاریانەی لەم سالاّنەی دواییدا دەست زاناکان کەوتوون وای لیّکردوون بەشیّکی زۆر گەورەتر لەلیّکۆلّینەوەکانی خۆیان بۆ منالاّن تەرخان بکەن. یەکیّک لەو تیۆرییانەی کەباس لەپەیوەندییەکانی منالّی کۆرپە دەکات (بەتایبەت بەدایکەوە) تیۆری پەیوەندی کەسەکانە (**Objekt Relation Theory**) کەدواتر نەخشیّکی گەورە لەکەسایەتی منالّدا دەنویّنیّ. ئەم تیۆرییە تیشک دەخاتە سەر ئەو پەیوەندییانەی منالّی کۆرپە هەیەتی لەگەلّ ئەو کەسانەدا کەبەدەوری منالّەوەن.

ئەگەرچی ئەم تیۆرییە لەهەناوی تیۆری دەرونشیکارییەوە لەدایک بووەو پشتی بەتیۆرییەکانی فرۆید و ئیّریکسۆن بەستووە بەلاّم جیاوازییەکی زۆریشی لەگەلّ تیۆری دەرونشیکاریدا هەیەو بەتایبەت لەگەلّ بۆچوونەکانی فرۆیدا. دانەرانی ئەم تیۆرییە یەکیّک لەو جیاوازییانە لەوەدا دەبیننەوە کەمرۆڤ نەعەودالّی (چیّژ) ەو نە پرنسیپی (چیّژ) یش کۆنترۆلّی دەکات. بەپیّچەوانەوە مرۆڤ هەمیشە بەدوای ئەو پەیوەندییانەدا دەگەریّت کەپیّداویستیەکانی بۆ دابین دەکات. ئەم تیۆرییە مرۆڤ بەبوونەوەریّکی کۆمەلاّیەتی دەزانیّت نەک بایەلۆژی.

Object شت یا مرۆڤ دەگەیەنیّت، بەلاّم تیۆری دەرونشیکاری زۆر زوو ئەوەی روونکردەوە کەمەبەست لەئۆبژیّکت پەیوەندییەکی خۆشەویستیە. بەشیّوەیەکی دی (پەیوەندی) ئەو کەسە نزیکانەیە کەلەروانگەی دەروونناسیەوە بۆ منالّی کۆرپە گرینگن و بەهۆی ئەو پەیوەندییانەوە لەمنالّەوە نزیکن. منالّ پیّویستیەکی زۆر گەورەی بەو پەیوەندییانەی دەوروبەری خۆی هەیەو ئەگەر ئەو پەیوەندییانە باش بیّت دەبیّتە هۆی ئەوەی منالّ بروایەکی تۆکمەی(**Self-confidence**) بەخۆی هەبیّت و ئەگەر خراپیش بیّت دەبیّتە هۆی ئەوەی بروایەکی لاواز یا زۆر لاوازی بەخۆی هەبیّت. زۆر پسپۆر پیّیان وایە سیّ سالّی یەکەمی ژیانی منالّ بەردی بناغەی دروستبوونی بڕوایە لەنیّوان منالّ و دایبابەکەیدا. ئەم بروایە دواتر رەنگدانەوەی بەسەر تەواوی ژیانی منالّەوە هەیە.

خالّی گرینگ بەلای منالّی کۆرپەوە ئەوەیە کەئەو بەشیّوەیەک لەشیّوەکان ئەو کەسانە بدۆزیّتەوە کەپیّداویستیەکانی بۆ دابین دەکەن. ئەم کەسانەش تەنها لەریّگەی پەیوەندییەکانەوە پەیدا دەبن. ئەم تیۆرییە قورسایی خۆی دەخاتە سەر پەیوەندییەکانی منالّ و دایک، چونکە بەدەر لەوەی منالّ نۆ مانگ لەناو سگی دایکیدا دەژیّت ، زوربەی منالّەکانیش تەواوی ژیانی منالّییان لەگەلّ دایکیاندا بەسەر دەبەن. ئەگەر بیّت و باوک هەمان ئەو رۆلّەی دایک ببینیّت ئەوە هەمان ئەو فاکتەرانەی باس لەدایک دەکەن باوکیش دەگریّتەوە.

بەپیّی ئەم تیۆرییە ئەگەرچی دوو مرۆڤ (کەدەکریّ دایک و منالّ بیّت) لەگەلّ یەکیشدا بن بەلاّم دەکریّ دووریشبن لەیەک و هەست بەتەنیایی بکەن. بەلاّم ئەم دوو مرۆڤە لەرووی میّنتالّەوە هەرگیز هەست بەتەنیایی ناکەن. هاری گانتریپ **Guntrip** بەم جۆرە پەیوەندییە دەلّیّ (**Ego Relatedness**).

ئەگەرچی نزیکبوونەوەی منالّی کۆرپەو دایک بۆ گەشەسەندنی کەسایەتی منالّ یەکجار گرینگە، بەلاّم دەروونناسی منالّ دۆنالّد وینکۆت **Winnicott** پێی وایە ئەم جۆرە تەنیاییەش لەلایەکی دیکەوە بۆ گەشەسەندنی منالّ گرینگەو لەهەمان کاتیشدا وینکۆت ئەمە وەکو ئاکارێکی باشی دایک دادەنێت. بەشێوەیەکی دیکە کاتێ کەمنالّ گەورەتر دەبێت پێویستی بەوە هەیە لەدایکی دوور بکەوێتەوە بۆ ئەوەی لەوە تێبگات کەهەموو کاتێک ناکرێ دایک لەبن دەستیدا ئامادە بێت. ئەم کارەش وا لەمنال دەکات بەشێوەیەکی باشتر لەدەوروبەرەکەی تێبگات.

نزیکی دایک لەمنالەوە بەتایبەت لەسالّەکانی سەرەتای ژیانی منالّیدا دەبێتە هۆی ئەوەی لەلایەک پێداویستیەکانی منالّ دابین بکرێن و لەلایەکی تریشەوە بنەماکانی (من)ێکی بەهێز دروست ببێت. دایکێکی باش (کەدەشێ باوکیش بێت) دەبێتە هۆی ئەوەی بنەمای پەیوەندییەکی باش لەناو ئەو منالّەدا چەکەرە بکات. بەپێچەوانەشەوە دایکێکی خراپ دەبێتە هۆی ئەوەی بنەمای پەیوەندییەکی خراپ چەکەرە بکات. بەلاّم بنەما باشەکان بەشێوەیەکی ئاسانتر لەخراپەکان جێگیر دەبن. بۆیە کاتێک ئەو (من) ە لاواز بوو نەیتوانی حەزەکانی (منی بالاّ) بێنێتە دی منالّ هەست بەلاوازی، نیگەرانی، نائارامی ... هتد دەکات. بەلاّم هەر کات ئەو (من)ە بەهێز بوو توانی حەزەکانی (منی بالاّ) بهێنێتە دی ئەو کاتە منالّ هەست بەسەربەرزی دەکات.

بەپێ بنەماکانی ئەم تیۆرییە زۆر گرینگە کەمنالّ بروایەکی تەواوی بەدایکی یا باوک (یا ئەو کەسەی زۆر لێوەی نزیکە) هەبێت. ئەم بڕوایەش لەرێگەی ئەوەوە دێتە دی کەئەو ئۆبژێکتە (دایک یا باوک) هەمیشە دەبێ نزیک. گوێ رایەلّ ، ئامادە، رووخۆش... بێت و حەزەکانی ئەو منالّە تێر بکات. دەروونناسەکان پێیان وایە لەکاتی پەروەردەکردنی منالّدا گەورەکان زۆرجار لەرێگەی لاشعورەوە بیر لەوە دەکەنەوە ئایا کاتێ خۆی کەئەوان کۆرپە بوون چۆن مامەلّە کراون، چۆن حەزەکانیان تێرکراون، چۆن گوێیان لێگیراوە ... هتد. بۆیە دەشێ دایکێک یا باوکێک بەو شێوەیە مامەلّە لەگەلّ منالّەکەیدا بکات کەبەمنالّی لەگەلّ خۆیدا کراوە. رەنگە لێرەدا ئەو پرسیارە بێتە ئاراوە کەمنالّێکی کۆرپەی چەند مانگە چۆن هەست بەرووخۆشی یا گرژی دایکی دەکات؟ بۆ وەلاّمی ئەم پرسیارە پێم باشە ئاماژە بەلێکۆلّینەوەکانی ستێرن بکەم کەیەکێکە لەناودارترین ئەو زانا ئەمریکاییانەی تاقیکردنەوەکانی خۆی لەسەر منالّ کۆرپە بەسەرکەوتوویی ئەنجامداوە.

دانیال ستێرن **Stern** باوکی پێنج منال و گەورە پرۆڤیسۆری زانکۆکانی کۆرنێل (نیۆیۆرک) و جنێڤ یەکێکە لەو گەورە دەروونناسانەی لێکۆلّینەوەکانی خۆی بۆ گەشەسەندنی منالّی کۆرپە تەرخان کردووە. ستێرن هەولّی ئەوەی داوە بزانێت منالّ لەچ تەمەنێکەوە هەست بەشتەکان دەکات. بەهۆی تیۆرییەکانی(ستێرن)ەوە منال لەرۆژەکانی سەرەتاوە بەبوونەوەرێکی پێگەیو دەناسرێت و توانای تێگەیشتن و وەرگرتنی ئەو ئیشارەو سیمبۆلانەی هەیە کەرووبەرووی دەکرێنەوە. گرینگی ستێرن لێرەدا بۆ ئەم باسەی ئێمە لەوەدا خۆی دەبینێتەوە هەر هەلّسوکەوتێکی خراپی ئەوانەی لەدەوروبەری منالّی کۆرپەدا دەژین دەبێتە هۆی لاوازکردنی (من) ی منالّ کەدواتر پرۆسەی گەشەسەندنی ئەو منالّە تێکدەدات. زۆرجار ئێمە لەگەلّ منالّ و بەرامبەر بەمنالّ هەندێ کار دەکەین بەو پێیەی ئەو منالّە کۆرپەیەو دەرک بەو شتانە ناکات. بۆیە لێرەدا دوو تاقیکردنەوەی ستێرن دەخەمەروو کەپێچەوانەی ئەو بۆچوونە دەخاتەروو.

ستێرن بۆ ئەوەی لەوە دلّنیا بێت کەمنالّی کۆرپە بۆنی شیری دایکی خۆی دەناسێتەوە یا نا؛ هەستا بەدانانی دوو سوخمە (مەمکەوانە) لەهەردوولای چەند کۆرپەیەکەوە کەتەمەنیان تەنها سێ رۆژ بوو. ئەم کۆرپانە لەناو بێشکەو لانکەکانی خۆیاندا لەسەر پشت دانرابوون. یەکێک لەو سوخمانە سوخمەی دایکی راستەقینەی ئەو منالّە بوو، بەلاّم ئەوی دیکەیان سوخمەی ژنێکی دیکە بوو. پاش ماوەیەک ستێرن سەرنجی ئەوەیدا هەموو یەکێک لەو منالاّنە روو لەو لایە دەکەن کەسوخمەی دایکەکانی خۆیانی لێدانراوە. ستێرن چەندین جار شوێنی سوخمەکانی گۆری و ئەم دیوو ئەودیوی پێکردن بەلاّم سەرئەنجامەکان هەریەک بوون؛

واتە کۆرپەکان روویان لەو لایە نەدەکرد کەسوخمەی ژنێکی غەریبی لێدانرابو بەڵکو روویان لەو لایە دەکرد کەسوخمەی دایکی راستەقینەی خۆیانی لێدانرابوو. دەبێ چ شتێک وا لەمناڵێکی سێ رۆژە بکات کەبۆنی دایکی خۆی لەهەزارەها ژنی دیکە جیابکاتەوە؟

لەتاقیکردنەوەیەکی دیکەدا ستێرن باسی ئەوە دەکات چۆن منالّی کۆرپە توانای ئەوەی هەیە زانیارییەکان لەحاسەیەکەوە (modalitate) **بۆ یەکێکی دی بگوێزێتەوە، بۆ نموونە لەبینینەوە بۆ تامکردن، یا لەگوێگرتن بۆ بینین** ... **هتد. ئەم حاڵەتە ستێرن پێ دەڵێ** (amodal precepation). **لەتاقیکردنەوەیەکدا ستێرن مەمەو شووشەیەکی دایە مناڵێکی چاوبەستراوە. مەمە پلاستیکیەکە لەشێوەی گۆی مەمکی ژندا دروستکرابوو. پاش ئەوەی چاوبەستەکەیان لەسەر چاوی کۆرپەکە لابرد دوو مەمەو شووشەیان دایە دەستی؛ کۆنەکەو یەکێکی دیکەش کەهەمان فۆرم و چەشن بوو. پاش کەمێک تێرامان مناڵەکە کۆنەکەی خۆی هەڵبژاردەوە. ستێرن پێمان دەڵێ ئەو کۆرپەیە ئەگەرچی مەمەو شووشەکەی نەدیبوو بەڵام ناسیەوە، ئەمەش بەهۆی ئەوەوە بوو ئەو کۆرپەیە توانی ئەو هەست و زانیارییانەی لەرێگەی مژینەوە** (**تامکردن**) **وەریگرتبوو دواتر بیگوێزێتەوە بۆ حاسەی بینین.**

لەتیۆرییەکانی ستێرندا کۆمەڵێ دەستکەوتی زۆر نایاب دەبینین کەوامان لێدەکات بڵێین منالّ زۆر لەوەش بەهەسترە کەئێمە بۆی دەچین؛ بۆ نموونە منالّ دەتوانێت لەدوو رۆژییەوە لاسایی گەورە بکاتەوە. هەروەها منالّی کۆرپە دەتوانێ جوڵانەوەی دەمولێوو دەنگ بەیەکەوە ببەستێتەوە. بۆیە منالّی کۆرپە پێی خۆشە زیاتر تەماشای ئەو دەمە بکەن کەفیعلا قسە دەکات و دەنگی هەیە نەک ئەو دەمولێوەی تەنها دەچوڵێتەوە بەبێ ئەوەی دەنگ دەربکات (**واتە دەنگەکە لەلایەکی دیکەوە دەردەچێت**). **بەشێوەیەکی دی ئەوان پێیان خۆشە شێوەی جوڵانەوەی دەم لەگەڵ ئەو دەنگەی دەردەچێت هارمۆنی بێت. ستێرن پێمان دەڵێت لەبەر ئەوەی منالّی کۆرپە لەیەکەم رۆژی لەدایکبوونیەوە هەست بەزۆر شت دەکان بۆیە دەبێت ئێمە بەوریاییەوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین. ئەمانە هەموو وامان لیدەکەن بڵێین هەر مامەڵەکردنێکی نەشیاوی منالّی کۆرپە دوور نیە رەنگدانەوەی لەسەر کەسایەتی ئەو مناڵە بەشێوەیەک بێت کەلەگەورەییدا نیگەرانی بکات و توشی نەخۆشی دەروونی جۆراوجۆری بکات.**

faiekk@hotmail.com